

A KATOLIKUS EGYHÁZ ÉS A SZOVJET HADSEREG 1944-1945

Csepregi Imre naplója alapján

A rendszerváltás óta eltelt 23 év sok új tényt hozott napvilágra. De a történetírás nemcsak attól lett gazdagabb, hogy újabb és újabb források váltak ismerté, hanem attól is, hogy megszabadult egy közel fél évszázados tehertől. Attól, ami a pártállami diktatúra alatt kötelezővé tette a dicséretét mindannak, ami a Szovjetunióhoz kötődött. Így lettek felszabadítók a szovjet csapatok, akiknek a kegyetlenkedéseiről, a rablásokról, a nők elleni erőszakról egy szót sem lehetett ejteni. Ezek az események ma egyre részletesebben ismerté válnak, országosan és az egyes helységeekben egyaránt. Ehhez kíván adalékot szolgáltatni az alábbi ismertetés.

A szovjet hadsereg 1944 nyarától sikeresen nyomult előre a Szovjetunió területéről, és Magyarországra, a Kárpát-medencébe több irányból érkezett. Hozzánk, illetve a szegedi térségbe az elsősorban az Arad irányából érkező szovjet csapatok közeledtek. Ez a II. Ukrán front volt, amely különböző, az itt lévő német és magyar katonasággal folytatott harcok révén 1944 augusztusában-szeptemberében érkezett ide, a hajdani Békés, Csanád, Csongrád vármegye területére, elsősorban a Maros mentén.

A püspökséget a szovjetek keleti irányból Békés-Csanád vármegye területén már szeptemberben elérték, és az első falvakat ekkor foglalták el. Erre a területre nézve jó forrás számunkra Csepregi Imre pápai prelátus, makói belvárosi főplébánia plébánosának a nagy terjedelmű kéziratos naplója, amelyet 1944-től 1953-ig írt. Ezt a nagy terjedelmű, több ezer kéziratos oldalnyi naplót az elmúlt években kezdték publikálni, munkánk során ennek az első, nyomtatásban megjelent kötetét használtuk.¹ A naplót olvasva meg kell jegyeznünk, hogy írója, Csepregi Imre egy (1881- 1955) széles műveltségű, nagy tudású egyházi személyiség volt. A bécsi Pázmáneumban tanult, majd gróf Dessewffy Sándor (1834-1907) csanádi püspök tanítványa, később a püspök bizalmasa volt. A püspöki széket 1890-1907 között betöltő egyházfő széles körű hazai és külföldi kapcsolatokkal rendelkezett. 1900-ban ünnepélyes keretek között, nagy delegációval járt Velencében, hogy a püspökséget alapító Szent Gellért szülőhelyéről annak ereklyéjét elhozza. Csepregi prelátus 1904-ben püspökét elkísérte Rómába és Velencébe. Élete végén a főpap súlyos beteg volt és az utolsó időszakban, 1905-1907 között elsősorban Csepregi Imre volt, aki mint ápolója, mindvégig mellette tartózkodott. Az új püspök,

¹ Dr. Csepregi Imre: Napló I. 1944-1946. Makó, 2011.

Csernoch János (1852-1927) mellett szolgált, aki 1908-1911 között állt az egyházmegye élén. Őt a csanádi püspöki székből 1911-ben Glattfelder Gyula követte, és Csepregi őt is hűségesen szolgált. 1931-ben lett Makó belvárosi plébános, amely tisztelet haláláig töltötte be. Egy időben Glattfelder püspök püspöki helynökének nevezte ki a plébánost. Mindezzel azt kívántuk jelezni, hogy egy rendkívül művelt, az egyházkormányzásban, az egyházi és közeleti ügyekben rendkívül járatos személyről van szó. Naplója ezt a fajta jól tájékozottságot, kiterjedt kapcsolatrendszert tükrözi, továbbá azt a tényt, hogy Makó a csanádi püspökség délkelet-magyarországi területének egyfajta központja volt, ahová nagyon sok információ befutott.

Csepregi Imre a naplóját 1944. szeptember 21-én kezdi. Leírja, hogy a kevermesi plébános jelentette neki, miszerint az orosz csapatok 8 kilométerre vannak tőlük.² Szeptember 22-én arról tájékoztat, hogy a plébániára erdélyi menekültek érkeztek, Aradról és más vidékről, elsősorban apácák és papok, akik az orosz csapatok elől futottak. Szeptember 23-án arról tájékoztat, hogy Elekről, Magyarbánhegyesről is érkeznek menekültek. Szeptember 24-én közli, hogy az orosz csapatok bevonultak Csanádpalotára. Ekkor ő összecsomagolta a plébánia anyakönyveit, a Historia Domust, és a városban egy kis házban lakó nonokanóvérehez küldte. Szeptember 25-én arról ír, hogy az egész városi és megyei vezetés (Makó Csanád vármegye székhelye) elmenekült a városból. Az éjszaka folyamán az oroszok bevonultak Makóra. Hangsúlyozza, hogy ő a plébános és két káplánja maradtak a városban, és az utcán közlekedve reverendában jártak.

Szeptember 26-án leírja, hogy ebéd közben három orosz jött be a plébániára, és közölték, hogy fel akarnak menni a toronyba. Nagyon nehezen értették meg egymást a nyelvi problémák miatt, de akadt náluk valaki, aki tudott bunyevácul és így tudtak beszélni. A plébános a három orosz, mint megjegyzi, egy őrnagyot, egy főhadnagyot, és egy altisztet, megkínálta itallal, szivarral. A tisztek azt mondták neki, hogy ők Budapestre mennek, majd tovább Berlinbe. Az a céljuk, hogy leszámoljanak Hitlerrel, a magyarokat ők nem akarják bántani. Megjegyzi azonban, hogy sajnos az oroszok napközben kétórai szabad rablást engedélyeztek a katonáknak, és akkor törtek, zúztak, raboltak és lövöldöztek. Szeptember 27-én jött a hír, hogy az előző este az oroszok, az apácák vezette konviktusba betörték, ettek, ittak és meg akarták erőszakolni az apácákat. Csepregi közli, az volt a hiba, hogy az apácák és az ott lévő papok is civilben voltak. Megjegyzi, a tapasztalata az, hogy az oroszok a reverendát respektálják.

Szeptember 28-án arról ír, hogy egész nap rablás, nőekkel való erőszakoskodás volt jellemző a városban. Szeptember 29-én hírt kapott, hogy Apátfalván a plébániát az oroszok kifosztották, a katonák házról házra járnak, fiatal nők után keresgélnek. Október 2-án elmondja, hogy a templom tornyában tüzérségi megfigyelőpontot rendeztek be az oroszok, továbbá minden rádiót be kellett szolgáltatni. A várostól nem túl messze lévő magyar csapatok a tüzérségi megfigyelőpont miatt a templom tornyát lőtték.

² A továbbiakban a kiadott naplónál nem hivatkozunk oldalszámra, hanem helyette a napló pontos napját jelöljük meg, amely segítségével az adott információt bárki visszakeresheti.

Október 5-én megjegyzi, hogy a plébániát rendszeresen átkutatják az oroszok, az ott talált készletből esznek, isznak, és minden áron nőket követelnek. Október 6-án elmondja, hogy a plébánia pincéjében az ágyúzások miatt sok makói polgár keresett menedéket. Az oroszok oda járnak ellenőrizni őket, és nőket keresni. Az említett ágyúzás miatt a templomot több belövés érte. Október 7: a harcok miatt sok a halott a városban, ugyanakkor nem szűnnek az atrocitások. Október 8-án arról számol be, hogy egy 53 éves óvónőt több orosz megerőszakolt, aki ezután megmérgezte magát. Azt is leírja, hogy az oroszok magyar hadifoglyokat hoztak, és megengedték, hogy a lakosság enni-valót adjon nekik. Október 9-én arról tudósít, hogy az egyházi kézben lévő Szent Gellért konviktust elfoglalták az oroszok és oda beszállásolták magukat. Október 11-én arról ír, hogy az oroszok összeállították a városi üzemek, gyárak listáját, a benne lévő gépeket, berendezéseket, és vagonokat rendeltek, hogy ezeket elszállítsák.

Október 12-én megjelent nála a plébánián a királyhegyesi plébános, aki elpanaszolta az őket ért károkat. A templomot és a plébániát belövések érték, a plébániát kifosztották. Mivel van detektoros rádiója, ezen hallgatta a plébános a bíboros, Serédi Jusztinián felhívását, amely szerint a papságnak nem szabad elhagyni állomáshelyét, amíg csak egy híve is tartózkodik ott. Csepregi megjegyzi: kár, hogy ez ügyben a Püspöki Kar korábban nem rendelkezett, mert „*a nyáját pásztor nélkül nem szabad hagyni*”. Ugyanazon a napon jött valaki Püspökleléről (ma Maroslele) és elmondta, hogy az oroszok az ottani püspöki uradalomban dolgozó ruszin munkásnők segítségével mindent kifosztottak. Ugyanakkor Makón a városi főmérnököt az oroszok egyszerűen kidobták a saját házából, és oda beköltöztek. Azt írja, ha ez így mehet, akkor bármi megtörténhet, és hozzáteszi: „*Isten kegyelmezzen nekünk!*” Azt is megjegyzi, hogy Földeákon az oroszok kifosztották a templomot és a plébániát.

Október 16-án Csepregi plébános levelet ír a püspökének, és ebben beszámol a Makón és környékén lévő falvakban történekről. Október 17-én a mezőhegyesi plébánosról azt a hírt hozták, hogy saját érdekében megvendégelte a bevonuló oroszokat, de azok ebéd után összetörték mindent, és elkergették a plébánost, mondván, hogy most ott harc lesz, jobb, ha nem lesz ott. Október 20-án érdekes vendégről számol be. Makón járt „*Vass Zoltán nevű orosz megbízott*” aki előadást tartott a szovjet irányzatról. Sok orosz érkezett, akiket a városban beszállásoltak, állítólag a felrobbantott, Maroson lévő hidakat fogják helyreállítani. Október 27-én arról ír, hogy egyre több hírt kap a környező plébániákról. Kaszaperről azt tudósították, hogy az ottani plébános elmenekült az oroszok elől, akik amikor bevonultak, kérdezték, hol a plébános. Amikor azt mondták, hogy elmenekült, akkor megjegyezték: kár volt neki elmenekülni, mert ők hisznek Istenben, és nem bántották volna. Viszont mivel távol volt, a plébániát kifosztották.

Október 29-én arra panaszkodik, hogy az oroszok mindenhol elhajtják az állatokat, lovakat, ökröket, teheneket, juhokat, disznókat. Főleg a lovakat sajnálja, mert ezek nélkül sem betakarítani, sem szántani nem lehet. November 3-án egy hozzá érkező pap a következő történetet mesélte: bejött hozzá egy orosz őrnagy, aki magyar nyelven szolt hozzá, azt kérdezte, hogy van-e panasz az istentiszteletek tartására. Ez a tiszt Sík (End-

re) néven mutatkozott be. Csepregi megjegyzi, hallott ő arról korábban, hogy a neves pap-költőnek, Sík Sándornak van egy öccse, aki kinn van az oroszoknál. Hozzáteszi: „*lám az orosz leleményesség magyar embert felhasznál célja elérése érdekében magyar földön*”.

Decemberben arról ír, hogy már kezd normalizálódni a helyzet, az oroszokról kevés szó esik, annál több a nyomuló kommunistákról. 1945 elején mind gyakrabban ír a helyi hatalmat átvevő kommunistákról. Március 16-án megjegyzi, hogy a városba sebesült oroszokat hoznak, de sok egészséges katona is jön, aggódik, hogy újrakezdődik a rablás, erőszak, fosztogatás. Ez azért is aggasztó, mondja, mert folynak a tavaszi munkák a földeken, és így a lányok, asszonyok egyedül vannak otthon. Mindezek alapján azt mondhatjuk, hogy a püspökség Szeged utána második legjelentősebb városában, Makón a körülményekhez képest viszonylag békésen zajlott le az oroszok bejövetele.

*Dr. Zombori István
főiskolai docens, GFF*